

УДК 343.341:343.221:343.974

Ремський Віктор Васильович –
здобувач кафедри кримінології
та кримінально-виконавчого права
Національної академії внутрішніх
справ

КРИМІНАЛЬНО-ПРАВОВА ТА КРИМІНОЛОГІЧНА ХАРАКТЕРИСТИКИ «ЕТНІЧНИХ» ЗЛОЧИННИХ ГРУП І ЗЛОЧИННИХ ОРГАНІЗАЦІЙ

Здійснено кримінально-правовий та кримінологічний аналіз «етнічних» злочинних груп та злочинних організацій. Розкрито поняття й характерні особливості етнічної злочинності, а також запропоновано заходи щодо її запобігання.

Ключові слова: «етнічні» злочинні групи та злочинні організації; запобігання етнічній злочинності; транснаціональна злочинність.

Проведен уголовно-правовой и криминологический анализ «этнических» преступных групп и преступных организаций. Раскрыты понятие и характерные особенности этнической преступности, а также предложены меры по ее предотвращению.

Ключевые слова: «этнические» преступные группы и преступные организации; предотвращение этнической преступности; транснациональная преступность.

This article describes the features of the organization and hierarchical structure of ethnic organized crime groups. In particular, highlighted the ethnic characteristics of organized criminal groups, these include intra-group relations, support for national customs and traditions (fashion, relationships between older and younger family structure). It is generally characteristic of the representatives of the peoples who are still strong elements or preserved tribal relations. Ethnic criminal groups operating in the same area tend to unite, creating conditions for the formation of ethnic criminal organizations.

Research of structural construction and criminal specialization criminal groups organized along ethnic lines indicates that their construction depends on the ethnic leader, indicating a difference methods conspiracy in the middle of criminal groups.

In addition, the author focuses on the internal and external signs of stability (in the presence of hierarchical structure and purpose of committing grave and especially grave crimes), which is the basis to talk about the creation of a criminal organization, ethnicity forming determine the persons who occupy leading positions in it.

The assignment of an organized group or criminal organization is not defined ethnic homogeneity of the national structure, it can be mixed.

When carried out dynamic development of information and communication technologies, rapidly developing «ethnic» organized criminal group. This led to the emergence of new types of crimes relating, in particular, from illegal interference with operation of communication systems and computer networks.

Thus, ethnic groups and organized criminal organizations – organized crime formation, formed a national (ethnic) lines, that unite people under one or several nationalities (ethnic formations).

Keywords: «ethnic» criminal groups and criminal organizations; prevention of ethnic criminality; transnational criminality.

Україна на нинішньому етапі свого розвитку знаходиться на шляху значних перетворень: змінюється структура економічних відносин, формуються нові суб'єкти власності і політичної діяльності, трансформуються базові цінності, влаштування життя, змінюється устрій життя, традиції. Цей динамізм обумовлює загострення в інших сферах життя українського суспільства проблем зростання етнічної злочинності. Історія показала, що етнічні відносини складають групу найскладніших проблем, які впливають на стан злочинності в країнах [1, с. 235].

Загалом злочинність становить загрозу функціонуванню держави, громадському спокою, стабільності економіки та правопорядку. Підриває віру громадян в правоохоронні органи та

їх здатність захистити демократичні інститути і цінності. Зазначені обставини обумовлюють актуальність вибраної теми.

Проблеми етнічної злочинності отримали досить широке висвітлення в працях вчених різних країн. Серед дослідників у галузі оперативно-розшукової діяльності, кримінального права і кримінології внесок у розробку даної проблеми внесли: П.П. Андрушко, В.М. Всеволодов, Ю.А. Вакулін, В.О. Глушков, Г. Геворгян, Н.О. Гуторова, І.М. Даньшин, Г.В. Дашков, О.М. Джужа, А.П. Закалюк, В.С. Зеленецький, Н.О. Зіневич, Ю.Б. Ірхін, А.М. Кустов, О.О. Кваша, Г.Я. Кузнецов, О.І. Козаченко, О.М. Костенко, Ю. Латов, В.В. Матвійчук, Є.К. Марчук, А.А. Музика, В.О. Навроцький, Д.Й. Никифорчук, В.С. Овчинський, Н.Н. Польській, В.В. Петров, В. Попов, Б.В. Романюкта ін. Аналіз підходів до проблеми етнічної злочинності свідчить про те, що і в українській юридичній науці є розбіжності у питанні визначення її сутності, змісту та визначальних ознак [2].

Процес раціональної реорганізації організованої злочинності відбувається за аналогією із законною господарською діяльністю шляхом ускладнення організаційної структури, побудови мереженої моделі управління, децентралізації та транснаціоналізації. Такого прояву трансформації частково пояснюються зростанням проявів “білокомірцевої” організованої злочинності, постійне підвищення злочинцями своєї кваліфікації, професійних вмінь і навичок, використання ними сучасних інформаційних технологій, уніфікованих правил міжнародної торгівлі та інших переваг, пов’язаних із глобалізацією [3, с. 16].

Сучасні організовані злочинні угруповання у більшості випадків характеризуються не стільки значною кількістю членів, об’єднаних ієрархічною моделлю організації діяльності, подібною до традиційних корпорацій, а є відносно невеликими за розміром, гнучкими, мобільними та швидко адаптивними, що об’єднуються для втілення конкретних злочинних намірів у життя в залежності від об’єктивних умов, які склалися у певний час. При цьому деякі організовані злочинні угруповання можуть поєднувати в собі елементи як традиційних ієрархічних структур на горизонтальному рівні, так і з більш розмитою та гнучкою системою організаційно-структурних взаємовідносин.

Групи, що займаються злочинною діяльністю, не можна з абсолютною впевненістю назвати етнічними в буквальному розумінні цього слова. До складу таких груп нерідко входять особи інших народностей, яких не об'єднує спільність території. В таких випадках можна говорити про іншомовні злочинні групи, або вважати термін «етнічна група» умовним і брати його в лапки.

До особливостей етнічних організованих злочинних формувань слід віднести внутрішньо групові відносини побудовані на усвідомленні внутрішньої єдності, нерідко братства між членами групи. Це, як правило, характерно для представників народів у яких й досі сильні або збереглися елементи родових відносин.

В етнічно однорідних організованих злочинних формуваннях серед членів зберігаються і підтримуються національні звичаї і традиції (стиль одягу, відносини між старшими і молодшими, сімейний устрій).

Етнічні злочинні групи, що діють на одній території, мають тенденцію до об'єднання, що створює умови для утворення етнічних злочинних організацій.

Вивчення особливостей структурної побудови і кримінальної спеціалізації злочинних груп, організованих за етнічною ознакою свідчить що їх побудова залежить від етнічної належності лідера, що свідчить про відмінність способів конспірації в середині таких злочинних формувань [4, с. 57].

Етнічні організовані групи та злочинні організації – організовані злочинні формування, що формуються за національною (етнічною) ознакою, тобто об'єднують осіб за однією чи декількома національностями (етнічними утвореннями). Віднесення організованої групи чи злочинної організації до етнічних не визначаються однорідністю їх національного складу, він може бути і змішаним. Етнічну приналежність формування визначають особи, які займають у ній лідируючі позиції.

У теорії кримінального права відсутнє єдине й однозначне визначення організованої групи та злочинної організації, проте найбільш ґрунтовні ознаки цих об'єднань сформульовані в ч. 3 і 4 ст. 28 КК України.

Під організованою групою (ч. 3 ст. 28 КК) належить розуміти внутрішньо стійке об'єднання трьох і більше осіб, яке було попередньо утворене з метою вчинення ряду злочинів або тільки одного, який потребує ретельної довготривалої підготовки. Таку групу слід вважати утвореною з моменту досягнення її учасниками домовленості про вчинення першого злочину за наявності планів щодо подальшої спільної злочинної діяльності [5].

У ч. 3 ст. 28 КК України зазначено, що злочин визнається вчиненим організованою групою, якщо в його підготовці або вчиненні брали участь декілька осіб (три і більше), які попередньо зорганізувалися у стійке об'єднання для вчинення цього та іншого (інших) злочинів, об'єднаних єдиним планом з розподілом функцій учасників групи, спрямованих на досягнення цього плану, відомого всім учасникам групи.

Відповідно до ч. 3 ст. 28 КК суб'єктом злочину, вчиненого організованою групою, може визнаватись лише особа, яка є учасником такого об'єднання, причому не тільки та, котра була одним із виконавців злочину, а й та, котра його готувала. Тому у випадках, коли діяльність організованої групи була припинена на стадії готування злочину чи ця група здійснила готування, а діяння, що становить об'єктивну сторону складу злочину, було виконане не всіма, а одним чи двома її учасниками, суди мають кваліфікувати злочин як учинений організованою групою [6, с. 95];

2) *попередня зорганізованість*. Домовленість про вчинення злочину і згуртованість учасників відбувається до його початку [7, с. 74];

3) *стійкість*. Стійкість організованої групи полягає в її здатності забезпечити стабільність і безпеку свого функціонування, тобто ефективно протидіяти факторам, що можуть їх дезорганізувати, як внутрішнім (наприклад, невизнання авторитету або наказів керівника, намагання окремих членів об'єднання відокремитись чи вийти з нього), так і зовнішнім (недотримання правил безпеки щодо дій правоохоронних органів, діяльність конкурентів по злочинному середовищу тощо).

На здатність об'єднання протидіяти внутрішнім дезорганізуючим факторам указують, зокрема, такі ознаки:

стабільний склад, тісні стосунки між його учасниками, їх централізоване підпорядкування, єдині для всіх правила поведінки, а також наявність плану злочинної діяльності та чіткий розподіл функцій учасників щодо його досягнення.

Набуття організованою групою, крім ознак внутрішньої ще й ознак зовнішньої стійкості (за наявності ієрархічної побудови та мети вчинення тяжких і особливо тяжких злочинів), як правило, свідчить про те, що ця група трансформувалась у злочинну організацію [5, с. 4].

Забезпечення функціонування як самої злочинної організації, так й інших злочинних груп передбачає створення необхідних умов для існування цих об'єднань і здійснення ними злочинної діяльності. Воно може полягати у фінансуванні такої діяльності, приховуванні її, контррозвідувальному, розвідувальному, правовому, медичному, побутовому, інформаційному забезпеченні, забезпеченні особистої охорони організаторів та керівників злочинної організації чи інших злочинних груп, легалізації доходів, отриманих зазначеними об'єднаннями злочинним шляхом, забезпеченні їх прикриття від соціального контролю, у т. ч. від притягнення учасників таких об'єднань до кримінальної відповідальності тощо [8, с. 196–197].

Є можливість використання непрямих даних у вивченні етнічної організованої злочинності на прикладі статистики з міграційних процесів. Зв'язок злочинності з міграцією зазначають багато кримінологів. Особливість мігрантів полягає у тому, що вони психологічно легко переходять від законних форм діяльно до протиправних і навпаки. Мігранти утворюють відособлену, спільноту, яка сама по собі може й не бути криміналізованою але в ній завжди спостерігаються етнічні злочинні організовані групи, які тісно пов'язані з усією етнічною спільнотою на основі національних зв'язків. Таким чином, мігранти потрапляють до груп підвищеного ризику криміналізації.

Вказане «хитке» соціальне становище мігрантів можна пояснити процесом маргіналізації, якого зазнає значна кількість переселенців. Це зумовлено розривом соціально-корисних (економічних, культурних, дружніх тощо) зв'язків на попередньому місці постійного проживання та складністю встановлення аналогічних на новому.

Серед факторів, що дестабілізують ситуацію у тих чи інших країнах, все частіше називають міграційні процеси. При цьому багато з опитаних осіб ототожнюють міграцію з етнічною злочинністю. Таким чином у суспільстві формується образ мігранта-правопорушника.

За результатами власного анкетування 300 оперативних працівників по боротьбі з організованою злочинністю щодо питання протидії етнічній організованій злочинності, що було проведено протягом 2010–2013 років. Більшість опитаних (95%) вважають, що існує негативна тенденція криміналізації етнічних діаспор в нашій державі, (66,7%) вважають, що етнічна злочинність тісно пов'язана із діяльністю «злочинців в законі».

«Етнічні» злочинні групи та злочинні організації відрізняються одне від одного за таким критерієм як сфера злочинної діяльності. Деякі групи чи організації мають досить вузьку спеціалізацію, а тому зосереджують свою злочинну діяльність тільки в одній сфері, наприклад торгівлі зброєю або наркотичних речовин, квартирним крадіжкам, викраденням людей, а інші поєднують різноманітні напрями для отримання більшого доходу, наприклад, вони займаються як незаконною торгівлею зброєю, так і реалізацією фальшивих грошей, наркотичних засобів, психотропних речовин тощо.

Нові можливості, що з'являються в результаті динамічного розвитку інформаційно-комунікаційних технологій, активно використовуються представниками «етнічних» організованих злочинних угруповань. А це, в свою чергу, призвело і до появи нових видів злочинів, пов'язаних, зокрема, із незаконним втручанням у роботу комунікаційних систем і комп'ютерних мереж.

Прояви «етнічної» організованої злочинності із використанням засобів інформаційно-комунікаційних технологій, зважаючи на такі її характеристики, як транснаціональність, латентність, динамічність темпів зростання та трансформацій, стають серйозною проблемою на шляху розбудови сучасної інформаційної української держави.

В травні 2013 року в Києві, камерами банкоматів були зафіксовані двоє громадян Китайської Народної Республіки, які встановлювали скімінгові пристрої для отримання доступу до банківських рахунків громадян України. Один з них був

затриманий в момент зняття скімінгового пристрою з банкомата. Під час огляду місця події виявлено дві накладні пластикові панелі з електронним обладнанням, у іноземця-скімера вилучено пристрій для зчитування інформації з платіжних карток та мініатюрну відеокамеру.

Етнічна спільність формується шляхом залучення до своєї протиправної діяльності осіб із власного соціального та етнічного оточення, які проживають на території різних країн світу.

Специфічними кримінологічними ознаками етнічної злочинності є велика частка рецидивістів у їхньому складі, наявність значущої частки осіб, що вживають наркотичні речовини.

Етнічні злочинні угруповання, насамперед, слід розрізняти за національною (етнічною) ознакою, а саме: грузинські, чеченські, азербайджанські, вірменські, китайські, циганські та інші угруповання. Слід підкреслити, що представникам деяких народностей властиві особливо жорстокі способи вчинення злочинів, що пояснюється звичаями та традиціями свого народу, ненавистю до представників інших національностей [9, с. 174].

На особливу увагу заслуговує такі етнічні злочинні групи.

Китайці, в'єтнамці. Китайські угруповання облюбували Одесу, в'єтнамські – Харків. Вихідці з Південно-Східної Азії займаються як правило дрібним бізнесом: дрібногуртовою торгівлею, немасштабним виробництвом. Щодо китайського, в'єтнамського, тайландського, камбоджійського ОЗУ, то вони зазвичай вчиняють злочини у своєму етнічному середовищі (це стосується більшості етнічних угруповань, але азіати живуть особливо відокремлено).

Китайські і в'єтнамські угруповання займаються захопленням заручників, пограбуваннями, збройними нападами, але тільки серед своїх співвітчизників. Часто беруть заручника-земляка, а потім вимагають викуп у його родичів на батьківщині.

Крім того, китайці, потрапивши в Україну, намагаються налагодити й контролювати канали нелегальної міграції. Це досить прибутковий бізнес – в середньому доставка громадянина з Південно-Східної Азії через територію України хоча б у Словаччину або Угорщину коштує близько \$8 тис. Провідникові за одного нелегального мігранта організатори такої контрабанди

виплачують майже \$5 тис., а прибуток організаторів за транспортування однієї людини становить від \$10 тис. до \$15 тис. Тому дуже часто мігранти стають товаром для своїх співвітчизників. В Україні організовані угруповання їх затримують, «перевантажують», перепродують один одному цілими партіями, гуртом та вроздріб.

Чеченці. Ці вихідці з Кавказу змогли свого часу асимілюватися в Україні і створити своє кримінальне братство. Місце дислокації чеченських ОЗУ – Одеса. Спеціалізація – здебільшого насильницькі злочини – убивства, розбійні напади, вимагання. Чеченці часто захоплюють заручників, а потім вимагають за них викуп. Одне із найвідоміших одеських ОЗУ 90-х років – «Чеченська община». Її лідер Абу Арчаков звинувачувався в багатьох гучних злочинах, зокрема у вбивстві директора фірми «Антарктика» Валерія Кравченка. Зараз в Одесі чеченці, за деякими даними, контролюють частину нафтового бізнесу і вирішують досить серйозні питання. Наприкінці минулого року з Одеси збиралися депортувати до Росії чеченського бойовика – досить впливову людину в себе на батьківщині, що приїжджав до України, аби вирішити питання про фінансування місцевого бізнесу [10].

Грузини. Грузинські ОЗУ сконцентровані в основному в Миколаєві, Дніпропетровську і, звісно ж, Києві. Грузинські злодії в законі, як правило, керують угрупованнями квартирних злодіїв і барсеточників – ця спеціалізація давно стала основною для представників цієї національності. У зв'язку з тим, що в Грузії злодіям оголосили війну, частина з них попрямувала в Росію та Україну. Нещодавно Київ пережив справжню атаку грузинського десанту. Міліціонери затримували авторитетів одного за одним – наприклад, кілька місяців тому співробітники столичного УБОЗу «спіймали» злодія в законі Шалму, який, за певною інформацією, є родичем одного із впливових авторитетів кутаїського клану, що облаштувався в Москві. Шалма патрунував барсеточників і домушників, тримав злодійський общак. І хоча закріпитися в Києві йому так і не дали, проте його угрупованню вдалося здійснити кілька квартирних та автомобільних крадіжок. Безславно закінчилася кар'єра й іншого вихідця із Грузії – Квежинадзе, угруповання якого контролював злодій у законі на прізвисько Мамука. Це ОЗУ, так само, як і Шалми, займалося в

Києві крадіжками з автомобілів і квартир. На початку цього року Квежинадзе і його спільників затримали співробітники УБОЗу[10].

Вірмени. Вірменська діаспора – одна із найсильніших і найбільш активних в Україні, тому не дивно, що й у вірменської організованої злочинності дуже виразне і помітне обличчя. Потужний вплив представники цієї національності мають у Миколаївській, Кіровоградській, Херсонській, Запорізькій областях і в Харкові. Нещодавно вірмени намагалися проникнути і на територію Криму, але їм не вдалося захопити владу на півострові – Крим традиційно контролюють слов'яни й татари. Помічені представники вірменського криміналітету й у Дніпропетровську, і навіть в Івано-Франківську, де займалися виготовленням підробленого коньяку. Узагалі, чіткої спеціалізації у вірменів немає – за словами правоохоронців, вони «всеїдні»: займаються чим завгодно – й насильницькими, й економічними злочинами, і контрабандою. У Миколаївській області, наприклад, представники вірмено-азербайджанського ОЗУ намагалися заволодіти ринком чорного металу.

Нещодавно чіткий вірменський слід виявлено у двох голосних убивствах, які вдалося розкрити працівникам міліції. Йдеться про розстріл лідера донецького ОЗУ Самвела Адамяна у цьому році та торішнє убивство відомого злочинця в законі Юрія Сакварелідзе (Юра Грузин). У справі Адамяна, до речі, уже винесений вирок. Обоє застрелив один кілер, відомий як Вовк. Обидві жертви вступили в конфлікт із вірменською діаспорою. Сакварелідзе нібито вирішив допомогти людям, які планували зайнятися у Запоріжжі серйозним бізнесом. Адамян став жертвою переділу власності, що перебуває під контролем вірменів, у Донецькій області. Уміють вірмени налагоджувати зв'язки у владних ешелонах. Яскраве підтвердження цього – Артур М., один із лідерів харківської вірменської діаспори, дуже впливова людина (у кримінальних колах більше відомий як Святий і Тато). Він офіційно обіймає посаду президента місцевої асоціації кік-боксингу, але, за деякими даними, кік-боксери – бойовики, що здійснюють збройні захоплення, а асоціація – лише прикриття для ОЗУ. Крім того, є інформація, що саме М. контролює вірменську торгівлю на ринку Барабашова. Разом з тим він нібито

підтримує дружні стосунки із одним із керівників Харківської міськради [10].

Циганські групи, що займаються злочинною діяльністю, не можна назвати етнічними в буквальному розумінні цього слова. До складу таких груп нерідко входять особи інших народностей, яких не об'єднує спільність території. Прикладом тому може служити крадіжка платини із заводу «скловолокно» в м. Бердянську. В злочинній групі Яковлева були також і українці, і росіяни. Ролі, які вони можуть виконувати, найрізноманітніші: посібники, організатори, виконавці, підбурювачі. Найчастіше – посібники і виконавці.

Головними чинниками, за допомогою яких можна визначити рівень небезпеки, яку становить та чи інша транснаціональна етнічна ОЗГ, є її закрита форма і як наслідок неможливість проникнення сторонніх осіб (наприклад правоохоронців під прикриттям) до її складу, інтернаціоналізація, позиція, яку займає ОЗГ на нелегальному та законному ринках, рівень проникнення у легальну економіку через готельний, ресторанный, торгівельний сектори.

Для протидії вище вказаним злочинним групам та злочинним організаціям важливою є співпраця між органами правосуддя на національному, європейському (EUROPOL, FRONTEX, OLAF, ОБСС, Рада Європи) та міжнародному рівнях (INTERPOL, FATF, ООН). Поміж іншого, така співпраця спрямована на розвиток обміну інформацією, засобами зв'язку, а також сучасними методами та засобами розслідування кримінальних правопорушень, що вчиняються у складі організованих груп і злочинних організацій [3, с. 24].

Слід констатувати активізацію роботи правоохоронних органів над реалізацією проекту «Міленіум» (ініціатором є Інтерполу та країн-члени організації з протидії міжнародній евразійській злочинності). Метою створення проекту є протидія поширенню впливу евразійських організованих злочинних груп, зокрема, тих, які діють на території країн колишнього СРСР, на території європейських країн та країн-членів Європейського Союзу. У проєкті беруть участь 42 країни, в тому числі і Україна.

Також, на розгляді у Верховній Раді України знаходиться проєкт Закону України «Про ратифікацію Меморандуму про взаєморозуміння між Україною та Європейським поліцейським

офісом щодо встановлення захищеної лінії зв'язку», що фактично надасть можливість за допомогою захищеної лінії зв'язку здійснювати обмін інформацією між Україною та країнами-членами Європейського Союзу через Європол в режимі реального часу для протидії транснаціональній злочинності на національному та міжнародному рівнях.

Підсумком усього сказаного є висновок про те, що етнічні злочинні групи та злочинні організації являють відчутну проблему для правоохоронних органів України, так як вони згуртовані, їхній склад стабільний, злочинна діяльність цілеспрямована, між учасниками розподілені ролі та функції, у зв'язку з чим необхідне подальше вивчення даних злочинних угруповань з метою розробки методичних рекомендацій, що підвищить ефективність протидії вчинених ними злочинів.

СПИСОК ВИКОРИСТАНИХ ДЖЕРЕЛ

1. Медведєв О. В. Етнічна злочинність у циганському середовищі / О. В. Медведєв // Право і суспільство. – 2014. – № 4. – С. 235–241.

2. Севрук В. Г. Понятие и криминально-правовая характеристика «этнической преступности» в Украине [Електронний ресурс] / В. Г. Севрук // Часопис Академії адвокатури України : електрон. наук. вид. – 2013. – № 18. – Режим доступу :

http://nbuv.gov.ua/j-pdf/Chaau_2014_7_3_11.pdf.

3. Підсумки роботи Міжвідомчого науково-дослідного центру з проблем боротьби з організованою злочинністю при Раді національної безпеки і оборони України. – К., 2014 – 200 с.

4. Зюков А. М. Криминологическая характеристика преступлений, совершаемых представителями разных этнических групп : дис. ... канд. юрид. наук : 12.00.08 / Зюков Андрей Михайлович. – Рязань, 2005. – 229 с.

5. Про практику розгляду судами кримінальних справ про злочини, вчиненні стійкими злочинними об'єднаннями : Постанова Пленуму Верховного Суду України від 23 груд. 2005 р. № 13 // Вісник Верховного Суду України. – № 1. – 2006. – С. 2–6.

6. Науково-практичний коментар Кримінального кодексу України / [Бойко А. М., Брич Л. П., Гришук В. К. та ін.] ; за ред.

М. І. Мельника, М. І. Хавронюка. – [5-ге вид., переробл. та допов.]. – К. : Юрид. думка, 2008. – 1216 с.

7. Науково-практичний коментар до Кримінального кодексу України / [Андрушко П. П., Арсенюк Т. М., Бантишев О. Ф. та ін.] ; за заг. ред. П. П. Андрушка, В. Г. Гончаренка, Є. В. Фесенка. – [2-ге вид., переробл. та допов.]. – К. : Дакор, 2008. – 1428 с.

8. Кримінальне право України. Загальна частина : [підруч.] / Ю. В. Александров, В. І. Антипов, М. В. Володько, О. О. Дудоров та ін. ; [за ред. М. І. Мельника, В. А. Клименка]. – 5-те вид., переробл. та допов. – К. : Атіка, 2009. – 408 с.

9. Севрук В. Г. Протидія організованим групам і злочинним організаціям, які сформовані на етнічній основі: криміналістична характеристика особи / В. Г. Севрук // Актуальні питання теорії і практики криміналістичної науки : матеріали Всеукр. наук.-практ. конф. (Київ, 23 січ. 2015 р.). – К. : Нац. акад. внутр. справ, 2015. – С. 173–175.

10. Кримінал у стилі етно [Електронний ресурс]. – Режим доступу :

<http://prokuratura.org.ua/?p=2035>.